

"Umyndige" kvinner i handel og håndverk

En studie av rettspraksis og forvaltningspraksis i Christiania 1750-1800 (1)

av Hilde Sandvik

Innledning og problemstilling

I 1919 ga Alice Clarck ut "Working Life of Women in the Seventeenth Century". Det er den klassiske studien av kvinners sentrale plass i den førindustrielle familieøkonomien. Som radikal suffragette og kvinnesakskvinne trakk hun linjene fra 16- og 1700-tallets økonomisk aktive kvinner til det tidlige 1900-tallets utskjelte yrkeskvinner. Hun ville forandre oppfatningen av hva som var den naturlige kvinnerollen. For henne var 1800-tallets borgerlige kvinneideel bare en parentes i kvinnenens historie.

De nye feministiske kvinnehistorikerne fra 1970-årene var kritiske til de lyse fargene Alice Clarck skildret 1600-tallet med. Der hun så styrke og selvstendighet, understreket de patriarkat, seksualfiendtlige lover, kirkens kvinnefiendtlige syn, kvinners dårlige lønner osv. Alice Clarcks syn på ekteskapet som et "uformelt partnerskap" hadde de lite til overs for. Likevel står hennes verk som en ubestridt klassiker innen kvinnehistorie, - ikke minst for all den kunnskap hun ga om kvinner i det økonomiske liv.

Dette illustrerer den konflikten vi dag står overfor når vi skal forstå og formidle kvinnenens historie. På den ene siden ser vi styrke og utholdenhet, på den andre siden ser vi ofre for undertrykking. Mye avhenger av synsvinkelen vi velger: Vi kan fokusere på strukturer som f.eks. lover og se undertrykking, men vi kan også rette blikket mot kvinner som aktører og se hvordan de overvant hindringene. I studiet av kvinners rettslige stilling mener jeg det er viktig å supplere kunnskap om lovenes struktur med kunnskap om hvordan lover ble forstått og brukt. Ved å også velge aktørperspektivet kan vi forstå hvordan kvinner som systematisk har vært underordnet, likevel har utført og betydd så mye i vår historie.

I denne artikkelen skal jeg ta opp følgende problem: Det er en vanlig oppfatning at før 1800-tallets store myndighetsreformer var gifte og ugifte kvinner umyndige. Ugifte kvinner sto under fedrenes vergemål. I ekteskapet var det felleseie og husbonden hadde disposisjonsretten over fellesboet. Ugifte og gifte kvinner kunne ikke inngå økonomiske kontrakter. En slik oppfatning gir bl.a. Marit Halvorsen uttrykk for i artikkelen "På vei mot rettslig likestilling i Norge" i *Kvinnenens kulturhistorie* (1985):

"I 1850 var de fleste kvinner umyndige. Uten samtykke av verge, som var far, ektemann eller annen mannsperson, hadde de ingen råderett over sin egen eiendom. De kunne ikke inngå avtaler, kausjonere, stifte gjeld eller bestyre sin formue. (...) Retten til å drive handel og håndverk var svært begrenset og gjaldt ikke for gifte kvinner."

Ikke desto mindre kunne Ludvig Holberg erindre fra sin barndoms Bergen: "man seer der Borger-Koner undertiden den hele Dag at staae i deres Kramboder, og der at gjøre samme Tieneste som Krambod Svenne paa andre Steder. Ja adskillige af dem er saadan drevne udi Handel, at de ikke give de største Kiøbmænd derudi noget efter."

Spørsmålet blir da: Hvordan kunne umyndige koner være drevne i handel? Hvordan kunne noen i det hele våge å inngå kontrakter med gifte kvinner når Norske Lov 5-3-24 enkelt og greit opphevet alle salgskontrakter inngått av den som ikke var mektig og myndig til å avhende? Hvem ville la gifte kvinner få kreditt når Norske Lov 5-1-13 fritok ektemannen fra å betale gjeld som var stiftet uten hans vitende og vilje, med mindre det var til felles bos nytte og "uomgjengelig fornødenhet"? For å svare på slike spørsmål er det nødvendig med nærmere kjennskap til lovene og hvordan lovene ble brukt.

Karin Widerberg har i avhandlingen "Kvinnor, klasser och lagar" (1980) vist hvordan "1734 Års lag" hadde en patriarkalsk struktur. Svensk og dansk-norsk rett er ikke særlig forskjellig i denne sammenheng: kvinner var underordnet menn i lovene. Inger Dübeck har imidlertid undersøkt den juridiske doktrinen om kvinners umyndighet i avhandlingen "Købekoner og konkurrence" (1978). Hun finner at det var først på 1800-tallet at de juridisk lærde konsekvent begynte å plassere gifte kvinner sammen med barn, vanvittige og straffanger, slik f.eks. Peter Jonas Collett gjorde i sin Familieret. På 16- og 1700-tallet var rettsstilstanden mer uklar. F.eks. ville den danske regjeringens juridiske rådgiver Henrik Stampe regne gifte kvinner som mindreårige (myndighetsstatusen for menn mellom 18 og 25 år), ikke som umyndige. Inger Dübeck forklarer dette med bl.a. to forhold: I flere bestemmelser i Norske Lov var gifte kvinner og voksne myndige sønner som bodde hjemme stilt likt. Det gjaldt 1-21-10 som både forbød ugifte og gifte kvinner og voksne myndige sønner i fellig (felleseie) med faren å kausjonere, og det gjaldt 5-1-13 som la samme begrensninger på gifte kvinner og voksne sønner mht. å forplikte fellesboet. Dessuten åpnet faktisk 5-1-13 for at gifte kvinner og voksne barn kunne forplikte fellesboet dersom dette var til felles nytte. En kan se dette som en regel om at

stilltiende samtykke fra husbonden var nok. "Nytte" var dessuten et vidt begrep, hvilke kjøp kunne ikke regnes som "nyttige"! Inger Dübeck viser også at juristene i fornuftens og opplysningens tidsalder fant det vanskelig å argumentere med "kjønnets svakhet" når det gjaldt begrensningene på gifte kvinners rettshandleevne; som enker fikk jo kvinner myndighet og ansvar på linje med en mann.

Vi ser at selv om husbonden hadde eiendomsretten i familien, var ikke de øvrige familiemedlemmene helt uten rettshandleevne i følge Norske Lov. Det er viktig å se at menn kunne være underordnet menn, at kvinner og menn kunne være sidestilt når det gjaldt evnen til å forplikte fellesboet og dessuten at kvinner overtok hovedposisjonen i husholdet som enke.

I følge Inger Dübecks oppfatning av doktrinen kunne altså Holbergs kjøpmannskoner fullt lovlig opptre som mannens medhjelper og inngå nyttige kontrakter for forretningen. Men hva dersom de brukte sin kløkt til å prøve å unndra seg gjeldsforpliktelser med henvisning til 5-1-13, og hva dersom ektemenn ikke likte den handelen konene drev? Da åpnet lovene for at tredjemann måtte bære tapet. Hvis dette var utbredt, ville det å handle med kvinner i høyeste grad være risikabelt (2).

Rettspraksis

Kildene

Jeg har undersøkt rettspraksis i Christiania 1750-1800 for å se hvordan bestemmelsene om kvinners umyndighet ble brukt i forbindelse med kvinners deltaking i slike bynæringer som forutsatte at en inngikk kontrakter om kjøp, salg og gjeld. Jeg har sett på 15 års rettspraksis fra politiretten som dømte i ordens- og næringssaker og 5 års rettspraksis fra bytingsretten som bl.a. dømte i gjeldsaker. Politiretten skulle ta seg av alle saker angående byens næringsliv og bl.a. se til at byens privileg- og laugsvedtekter ble overholdt. Det var fire dommere: stiftamtmanden, festningskommandanten, magistratspresidenten og en av byens tolv eligerte menn. Mindre saker kunne avgjøres i politikammerretten der politimesteren dømte alene. Men de fleste næringssakene gikk direkte til politiretten. Fra politiretten kunne saker ankes direkte til overhoffretten i Christiania. Bytingsretten var førsteinstans i byens øvrige saker. Byfogden var dommer. Saker kunne ankes fra bytingsretten til rådstueretten og deretter til overhoffretten. I politirettens arkiv fant jeg 217 næringssaker og kvinner var involvert i 59. I bytingsrettens protokoller fant jeg i det store antallet saker bare seks saker om gifte og ugifte kvinners gjeldsstiftning.

Kvinnens deltakelse i bynæringer

Rettsprotokollene gir et levende inntrykk av hvordan enker, gifte og ugifte

kvinner deltok i bynæringene: Noen kjøpmenn kunne ikke sverge på at konene deres ikke hadde brukt ujusterte vekter i handelen. Tollbetjentens kone var mellomhandlerske og kjøpte korn i tønnevis for kjøpmenns regning. Gifte og ugifte kvinner fikk varer på kreditt og dro rundt og solgte på markeder, på landsbygda og ved dørene i byen. I håndverkerbedriftene sto konene for salget: bakerens kone solgte brød, garverens kone solgte skinn. Gifte kvinner kunne også drive egen næring: en parykkmakers kone hadde fått kongelig bevilling til smått skredderarbeid og en høy militærs kone fortsatte handelsnæringen fra første ekteskap.



Rettsmaterialet viser oss kvinner som deltok i bynæringene på fullt lovlig måte: borgerenkene fortsatte mannens næring, gifte borgerkoner hjalp til i forretningen. Men vi møter også byens og forstedenes befolkning som sto utenfor de privilegerte borgernes enerett på handel og håndverk. Rettsreferatene forteller hvordan småfolk i byen og forstedene forsøkte å skaffe seg en levevei ved å fuske i håndverksfag og handle med varer som var forbeholdt kjøpmennene. Historikeren Olwen Hufton har påpekt at i privilegiesamfunnet ble det å krysse privilegiesamfunnets grenser en levevei for mange. Hun har vist hvordan tusner av franskmenn i Bretagne og Normandie, der den forhatte saltskatten "la gabelle" var lav, skaffet seg levebrød ved å smugle salt til de sentrale delene av Frankrike (3). I Christiania smuglet kvinner billig brød fra forstedene inn i byen og solgte til bakernes forargelse. Det var slike brudd på privilegiebestemmelsene som kom opp for politiretten.

I politiretten ble kvinner tiltalt for det samme som menn. Selv om mange av sakene handlet om kvinner som inngikk kontrakter, ble ikke spørsmålet om umyndighet reist. Kvinner som menn ble tiltalt for brudd på byprivilegier, laugsretter og andre særretter. Det sentrale i sakene var ikke kjønn og sivilstand, men næringsrett. Skillet gikk mellom dem som hadde og dem som ikke hadde næringsrett, og det var kvinner og menn i begge leire. Dommerne stilte både enker, gifte og ugifte kvinner til ansvar for kontrakter og handler de hadde gitt seg inn på, og verken ektemenn, koner eller ugifte døtre forsøkte å slippe unna ved å vise til at de var umyndige.

I rettspraksis fra bytingsretten har jeg bare funnet én sak der spørsmålet om gifte kvinners umyndighet ble reist i forbindelse med økonomisk virksomhet (4):

Prokurator Holst mente at skomakeren Rodhe:

"aldrig har vidst at Citanten Jørgen i fattig Stuen har haft saadan mellom handling med hans Hustrue, og altsaa i ingen maade tager del udi hvad hans Hustrue ham uvidende har gjort".

Skomakerkona ble spurt hvordan dette hang sammen:

"Vidnet svarede at hun har modtaget det av hende før nevnte som hun siden har sagt hendes Mand, og hun veed ikke endten hendes Mand samme har betalt eller ikke, men det er kommen til felles Boe og brugt til deris felles Boes nøtte".

Dommen i saka mangler, men det er rimelig å tro at skomakeren måtte betale. I skomakerkonas forklaring er det klare henvisninger til 5-1-13s forbehold om viten og vilje og felles bos nytte.

Ektemenns motiv

Rettspraksis viser altså at gifte og ugifte kvinner inngikk kontrakter om kjøp, salg, gjeld og kreditt. Likevel har jeg ikke funnet mer enn ett eksempel på forsøk på å erklære en slik kontrakt ugyldig med henvisning til en av bestemmelsene i Norske Lov. Hvorfor brukte ikke ektepar eller ektemenn denne adgangen til å slippe unna gjeldskrav i større grad?

Jeg troer ektemenns motiv for ikke å påberope seg bestemmelsene var deres egen interesse av at konene kunne delta i bynæringene. Dersom ektemenn benyttet seg av adgangen til å kreve gjeld kjent ugyldig eller handelen gjort om igjen, ville ikke konene ha troverdighet som kontraktspartnere, og konene kunne vanskelig stå i butikken eller få kreditt på egen hånd. Et ektepar som bevisst benyttet seg av adgangen til å slippe unna gjeld med henvisning til 5-1-13, ville miste kredittverdigheten. Det var

alvorlig i et samfunn som Christiania. Som i andre bysamfunn var også her økonomi og sirkulasjon bygd opp rundt gjeld og kreditt: Folk hadde langvarige gjeldsforhold til kjøpmenn og håndverkere, og gjeldsbrev fungerte som betalingsmiddel. Dersom en i et slikt samfunn fikk ord på seg for ikke å vedstå seg gjeld med henvisning til at en var "umyndig", ville en for framtida ha liten sjanse til å få livsnødvendig kreditt. I denne forklaringen vil jeg forutsette en harmonimodell mellom ektefeller i slike økonomiske saker. Konenes bidrag til familieøkonomien - enten det gjaldt å skaffe varer på kreditt til husholdningen eller tjene ekstra ved å selge for andre - har vært for viktig til at ektemenn skulle ha interesse av å påberope seg de nevnte bestemmelsene. Inger Dübeck mener at 5-1-13 kan ha blitt lest som en regel om hustruautorisasjon og at mannens passivitet eller stiltien-de samtykke har vært tilstrekkelig til at disposisjonen ble godtatt (5).

Juristens motiv

Dommerne stilte ikke spørsmålstegn ved holdbarheten av kontrakter gifte og ugifte kvinner hadde inngått. Jeg har ikke funnet eksempler på forsøk fra dommernes side på å frita umyndige fra forpliktelser. Som nevnt innledningsvis ser det ut til å ha vært god juss på 1700-tallet å skille mellom nyttig og unyttig gjeld: en ung gutt forsøkte å slippe unna en vertshusregning med henvisning til at han var umyndig. Dommeren forklarte at den muligheten:

"ikkun er at forstaa om saadan Gield, som er gjort til Overdaad eller Ødselhed, og derimod ikke den som berøres af Fornødenheder til Livets Opholdelse, af hvilken beskaffenhed den her paastevnede uimodsigelig skal være" (6).

Dette ser ut til å være i samsvar med den praksisen Hurtigkarl, professor juris ved Københavns universitet, viser til: Nyttig gjeld skulle betales, men når ondsinnede vertshuseiere lurte de unge studentene i København til å leve på kreditt, var dette "unyttig gjeld". Slike ondsinnede kreditorer skulle straffes ved at den umyndige ikke betalte regningen. En forordning fra 1804 gjorde slutt på dette skillet, fra da skulle bare formalitetene mht. verges underskrift vurderes, og ikke nytten av kreditten (7). I det refererte tilfellet ser dommeren ut til å ha lagt vekt på at kreditor skulle få det han hadde krav på selv om det gjaldt en vertshusregning, og med henvisning til sin umyndighet kom en ikke langt dersom dommeren vurderte nytten av kontrakten.

Derimot skulle en tro at dommerne ville ha brukt bestemmelser som 5-3-23 og 5-3-24 for å oppheve gifte og ugifte kvinners kontrakter og dermed hindret dem i å drive ulovlig handel. Paragrafene forbød gifte

kvinner å selge sitt gods og opphevet kontrakter inngått av den som ikke var mektig og myndig til å avhende. Ser en nærmere på paragrafene er det likevel ikke så sannsynlig. Dommerne i politiretten ville hindre ulovlig handel generelt. De hadde ikke bruk for bestemmelser som satte gifte og ugifte kvinner i noen spesiell stilling. De spurte etter næringsrett og ikke etter kjønn og sivilstand. Dessuten står bestemmelsene i Odelskapitlet i Norske Lov og kapitlet handler om fast eiendom. Det er derfor grunn til å regne med at 5-3-23 og 5-3-24 bare ble ansett å gjelde fast eiendom som skulle bevares hel og udelt til neste generasjon, eller i allefall hindre at fler enn hovedpersonen disponerte over eiendommen. Det kan godt tænkes at både arvingene og ektemann ville ha protestert dersom mor begynte å selge unna gårdparter; dersom hun derimot solgte øl og brød på torget er det ingen grunn til at de skulle ha interesse av å kreve varene tilbake. Brød og jord hørte hjemme i hver sine økonomiske sfærer.

Endelig er det grunn til å understreke at Christianias dommerstand i høyeste grad var innvet i økonomiske interesser i byen. Rådsturetten var en rett av kjøpmenn og håndverkere, i politiretten var to av fire dommere borgere. Dommerne og juristene i Christiania manglet ofte juridisk skoleing. Selv om juridisk embetseksamen var innført i 1736, var det adgang til å avlegge en juridisk eksamen i danske og norske lov og slippe vanskelig teoretisk romerrett. Denne "examinatus juris" graden hadde de fleste juristene i Christiania (8). Dessuten var det flere dommere som ikke hadde eksamen: Dommerne i Christiania hadde fått opplæring på et prokuratorkontor eller hos byfogden, de var ikke godt skolerte teoretikere. Mange hadde forvaltningsoppgaver i tillegg slik som stiftamtmanden, magistratspresidenten, representanten for de tolv eligerte menn osv. De var praktiske menn som synes å ha brukt de paragrafene som ga det ønskede resultat: Best mulig forhold for byens næringsliv og byens borgere.

Forvaltningspraksis - næringsbevillinger til kvinner

1700-tallets enevælde åpnet for at enkeltpersoner kunne søke kongen om særlige rettigheter. I danske kansellis supplikkbøker finnes f.eks. søknader fra ugifte kvinner om å få være sin egen verge. Kari Helgesen har i artikkelen "Supplikken som kvinnehistorisk kilde" i Historisk tidsskrift 1982, vist at ugifte kvinner fikk medhold i mange slike søknader. Myndighetene la vekt på at det var forstandige kvinner som søkte. Jeg har undersøkt supplikker om næringsrett fra Christiania 1750, 1760, 1770, 1780 og 1792. Av 82 supplikker var 13 sendt av kvinner. Omlag halvparten av både menn og kvinner fikk avslag. Begrunnelsen var den samme for begge kjønn: Det var allerede for mange fattige skomakere, skreddare, høkere i Christiania. Myndighetene argumenterte innenfor en lukket økonomisk modell, der vin-

ning for den ene var tap for den andre. Utgangspunktet var en statisk økonomi og en restriktiv privilegiepolitikk. Denne politikken var til fordel både for menn og kvinner av borgerstanden. Politikken hindret konkurranse fra fattige menn og kvinner som gjerne ville ha del i de innbringende næringene.

I denne sammenheng er det viktig å merke seg at argumentene om kvinners umyndighet spilte en minimal rolle. Jeg har sett på argumentasjonen i 47 tilfeldig valgte tildelinger av næringsrett til kvinner - både fra byrådet og fra kongen - som jeg fant ved å se på borgerboka, byrådsprotokoller og supplikkbøkene. Spørsmålet om ei gift kvinne hadde rettslig handleevne slik at hun kunne tildeles næringsrett, ble bare reist i ett tilfelle. I andre tilfeller fikk gifte og ugifte kvinner bevilling på smått skredderarbeid. Gjertrud Sørensdatter var gift og fikk bevilling til å bake og selge rugbrød, Karen Klausen var gift, men fikk bevilling til kjøpmannshandel, Siri Nilsdatter, ugift, fikk bevilling til krambodhandel, Magdalena Smith, ugift, fikk tillatelse til å fortsette foreldrenes butik osv. osv. Det var ikke mange kvinner som fikk næringsrett på denne måten, antakelig var det bare to-tre i året i Christiania. De som kunne vise til en uklar borgerrett stilte sterkest. Forvaltningspraksis viser to eksempler på hvordan myndighetene i slike tilfeller kunne forvandle ugifte og gifte kvinner til juridiske "enker":

I 1783 søkte Maren Walstad kongen om å få fortsette sin avdøde brors kjøpmannshandel. Stiftamtmanden anbefalte søknaden (9).

"Eftersom hun kan ansees fuldkommen kyndig udi Handel, Ja hun i lang Tiid paa beste maade har udført den for hendes Broder, saa formeener han at den ansøgte Bevilling kan være hende at forunde, siden Kiøbmandstanden ikke derved kan være meere fornærmede end om han havde efterladt sig en Enke, som saadan Handel ikke kunde nægtes".

Maren Walstad fikk bevillingen og ble innført i Borgerboka med rett til kjøpmannshandel på samme måte som sin bror.

Stiftamtmanden benyttet seg av det gamle samfunns "enkeregel". Som nevnt var enkene i lovverket omtrent å regne som myndige. Borgerenkene i byene hadde rett til å fortsette mannens næring. Enker etter laugsorganiserte håndverkere arvet laugsretten: de måtte ha en svenn til å utføre arbeidet, men de var selv ansvarlige for driften. Enker etter prester hadde rett til å slå seg ned med handel i byene (NL 2-13-9). Vi kan altså snakke om en enkeregel i det gamle samfunn: En familiebedrift ble ikke oppløst fordi om mannen døde. Næringsrett og laugsrett gjaldt for begge ektefelle-nes levetid. Neste generasjon måtte derimot søke om næringsrett på egen hånd.

I Maren Walstads sak, ser vi hvordan stiftamtmanden bruker enkerege-
len som en "enkefiksjon": Broren har ikke etterlatt seg noen enke, det er
en "ledig" næringsrett i byen og ingen privilegerte interesser vil bli skade-
lidende dersom hans ugifte søster får fylle plassen. I et annet tilfelle var
det en gift kone som foreslo at hun kunne ansees som enke fordi mannen
var en drukkenbolt som turet bort alt de eide. Visestatholderen argumen-
terte på samme måte:

"da hendes Mand som end eet Aar har brugt Handling, hvorved hun
nu kand ansees som Kiøbmands Enke, saa giver Byens Privilegier
hende Ret og medhold til saadan Næring" (10).

Sentralmyndighetene la m.a.o. vekt på tre forhold når de vurderte søknader
fra kvinner: om tildelingen ville skade allerede privilegerte interesser, om
vedkommende ville bli liggende byen til byrde og om det var et arbeidsomt
menneske som søkte. Rettshandleevnen ser det ut til at de har ment fulgte
av bevillingen. Det er en vanlig oppfatning at kvinner ikke kunne få bor-
gerskap fordi de ikke var myndige og derfor ikke kunne ta del i borgernes
oppgaver. Imidlertid ser det ikke ut til at slike vurderinger har blitt truk-
ket fram når det gjaldt tildeling av bevilling til borgerlig næring.

Konklusjon

Fordi kvinner først fikk myndighet med reformene i 1863, 1869 og 1888 og
rett til å delta i handel og håndverk med handel- og håndverkslovene fra
1839 og 1842, er det lett å tro at kvinner før den tid manglet rettshandle-
evne og mulighet til å delta i handel og håndverk. Når vi bruker et begrep
som "umyndig" er det lett å overføre det vi i dag forbinder med en umyn-
dig person til 1700-tallets kvinner. Men "umyndighet" er et relativt begrep.
Vi må presisere hvilken rettslig handleevne kvinner hadde i ulike sammen-
henger. I Christiania på 1700-tallet ser det ut til at kvinners sentrale plass
i familieøkonomien forutsatte at de hadde rettshandleevne til å delta i by-
næringene, og bestemmelsene om umyndighet spilte liten rolle. Derimot var
næringsrett avgjørende for hva slags forretninger kvinner på lovlig vis
kunne begi seg inn på, men den begrensningen gjaldt også menn.

Lover er normative kilder som viser oss en formell struktur: slik bør og
skal det være. Det er en lite diskutabel påstand at en slik formell struktur
ofte er en dårlig beskrivelse av virkelighetens mangfold. I studiet av retts-
praksis og forvaltningspraksis ser vi hvordan personer som er objekt i lo-
vene blir handlende subjekt, aktører som manipulerer med lovens katego-
rier: Gifte og ugifte kvinner vil forvandles til juridiske enker, soldatkoners
handelsrett brukes som skalkeskjul for ulovlig handel. Privilegiesamfunnets
grenser tøyes og krysses. Rettspraksis viser oss hvilke bestemmelser i lov-

verket som ble brukt og hvilke konsekvenser de fikk for menneskene.

Kvinnerettslig sett betyr dette at en enkelt undertrykkingsmodell basert på myndighetsbestemmelsene i lovtekstene i seg selv ikke gir en dekkende forståelse av 1700-tallets kvinners rettslige stilling. I tillegg må en ta utgangspunkt i deres sentrale stilling i familieøkonomien og i 1700-tallets privilegiebestemmelser, der grensene ikke ble trukket mellom kjønn, men mellom borgerstand og byens uprivilegerede underklasse.

Noter

- 1) Artikkelen bygger på min hovedfagsoppgave med samme navn i historie ved Universitetet i Oslo 1985. For nærmere dokumentasjon av metode og arkivbruk henviser jeg interesserte lesere til denne.
- 2) I flere europeiske bylover var det egne juridiske kategorier for gifte kvinner som drev egen næring, de ble kalt "Femme sole" eller "Kauf-frau" og regnet som enslige kvinner. Alle krav ang. næringsdriften skulle rettes til dem selv, og ektemenn og fellesbo skulle være ansvarsfrie. Slike juridiske kategorier hadde vi verken i dansk-norsk eller svensk rett.
- 3) Olwen Hufton: *The poor in the eighteenth century France*, Oxford 1974 s. 284-305.
- 4) Statsarkivet, Oslo, Bytingbok for Christiania nr. 59 s. 857-859.
- 5) Inger Dübeck: *Købekoner og konkurrence*, København 1978 s. 213-219.
- 6) Statsarkivet, Oslo, Bytingbok nr. 73, folio 156.
- 7) F.T. Hurtigkarl: *Den Danske og Norske Privatrets første grunde*, København 1813-20 bd. I s. 20.
- 8) *Dommer og prokuratorstanden i Christiania kan studeres i Osterman: Examinati juris 1736-1814*, tillegg til norsk slektshistoriske tidsskrift, Oslo 1938, utdrag fra eksamensprotokollen fra Københavns universitet og i S.H. Finne Grønn: *Norges prokuratorer, sakførere og advokater 1660-1905*, Oslo 1932.
- 9) Riksarkivet, *Danske kansellis supplikkbøker*, 1783 I nr. 2017.
- 10) Riksarkivet, *Danske kansellis supplikkbøker*, 1763 II nr. 227.

Forfatteroplysninger:

Hilde Sandvik, vit.ass., Historisk Institutt, Oslo Universitet.